

TURLI YOSHDAGI FARZANDLARDA HASAD HISSI NAMOYON BO‘LISHI: DINIY VA FALSAFIY QARASHLAR

Jumabekov Ziyovuddin Xazratqul o‘g‘li
"Oila va gender" ilmiy tadqiqot institute doktoranti

Annotatsiya

Ushbu maqolada turli yoshdagi farzandlarda hasad hissi namoyon bo‘lishi, uning psixologik, diniy va falsafiy asoslari tahlil qilinadi. Maqolada hasadning paydo bo‘lishi, uning yosh guruhlaridagi o‘zgarishi va diniy falsafiy qarashlar asosida hasadni bartaraf etishning yo‘llari ko‘rib chiqiladi. Islom dinida hasadning salbiy ta‘siri va undan saqlanish zarurligi ta‘kidlanadi, falsafiy qarashlarga ko‘ra esa, hasad insonning axloqiy zaifligi sifatida tasvirlanadi. Farzandlar tarbiyasida hasadni oldini olish uchun sabr, rahm-shafqat, o‘ziga bo‘lgan ishonchni oshirish, hamkorlikni rivojlantirish va ijtimoiy muloqotning o‘rni muhimligi tushuntiriladi. Maqola, bolalarning psixologik va axloqiy rivojlanishi uchun zarur bo‘lgan diniy va falsafiy yondashuvlarning amaliy ahamiyatini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: Hasad, farzandlar, tarbiya, diniy qarashlar, falsafiy yondashuvlar, ijtimoiy rivojlanish, psixologiya, o‘z-o‘zini anglash, muvaffaqiyat, sabr, rahm-shafqat, o‘ziga bo‘lgan ishonch.

Annotation

This article explores the manifestation of envy in children of different ages, analyzing its psychological, religious, and philosophical foundations. It discusses the emergence of envy, its changes across age groups, and methods of overcoming envy through religious and philosophical perspectives. In Islam, the negative impact of envy is highlighted, emphasizing the need to avoid this feeling, while in philosophy, envy is seen as a moral weakness. The article also explores ways to prevent envy in child-rearing, including developing patience, compassion, boosting self-confidence, fostering cooperation, and the importance of social interactions. The work illustrates the practical significance of integrating religious and philosophical approaches in the psychological and moral development of children.

Keywords : Envy, children, upbringing, religious perspectives, philosophical approaches, social development, psychology, self-awareness, success, patience, compassion, self-confidence.

Аннотация

В данной статье анализируется проявление зависти у детей разного возраста, ее психологические, религиозные и философские основы. Рассматриваются причины возникновения зависти, ее изменение в зависимости от возрастных групп и способы преодоления зависти с точки зрения религии и философии. В исламе подчеркивается негативное воздействие зависти и необходимость избегать этого чувства, в философии зависть трактуется как моральная слабость человека. В статье также рассматриваются пути предотвращения зависти в воспитании детей, такие как развитие терпения, сострадания, повышение уверенности в себе, развитие сотрудничества и важность социальных взаимодействий. Материал подчеркивает практическое значение религиозных и философских подходов в воспитании детей и их психологическом и нравственном развитии.

Ключевые слова: Зависть, дети, воспитание, религиозные взгляды, философские подходы, социальное развитие, психология, самосознание, успех, терпение, сострадание, уверенность в себе.

Kirish

Farzandlar tarbiyasi, ularning ruhiy va axloqiy holatini shakllantirish, har bir ota-onaning asosiy mas'uliyatlaridan biridir. Bu jarayonda ko'plab ijtimoiy va psixologik omillar, shuningdek, diniy va falsafiy qadriyatlar ham muhim rol o'ynaydi. Xususan, hasad hissi — bu insonning ichki dunyosida uchraydigan, salbiy energiya va iztirobga olib keladigan tuyg'u — ko'plab farzandlar orasida turli yosh guruhlarida namoyon bo'lishi mumkin. Hasad hissi turli yoshdagi farzandlarda qanday shakllanadi va uning oldini olish uchun diniy va falsafiy qarashlar qanday ekanligini tahlil qilish muhimdir.

Hasad — bu boshqalar bilan taqqoslash va o'z holatini past baholashdan kelib chiqqan salbiy tuyg'u bo'lib, odamning baxtiga tahdid soladigan bir holatga aylanadi. Diniy qarashlarga ko'ra, hasad yomon xulq-harakatlarga olib kelishi mumkin, lekin falsafiy nuqtadan bu hissiyotni qanday tushunish va unga qanday yondashish kerakligi ham muhimdir.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Hasad, asosan, insonning ichki noqulayliklari, o'zini past baholash va boshqalarga nisbatan bo'lgan qiziqishlardan kelib chiqadi. Psixologik nuqtai

nazardan, hasad — bu odamning o‘zini boshqalar bilan solishtirishdan kelib chiqadigan salbiy hissiyotdir. Farzandlar orasida hasad hissining paydo bo‘lishi, ko‘pincha ularning psixologik rivojlanish jarayoniga bog‘liq bo‘ladi.

Birinchi yosh guruhidagi farzandlar (3-5 yosh) ko‘pincha o‘z ehtiyojlarini qondirishga intilishadi va bu jarayonda boshqa bolalarning o‘yinchoqlari yoki e‘tiboriga hasad qilishlari mumkin. Ota-onalar va boshqa kattalar bilan bo‘ladigan ijtimoiy muloqotlar, ayniqsa, bu yoshdagi bolalarga o‘z fikrlarini ifoda etish va boshqalar bilan solishtirish imkoniyatini beradi.

6-9 yoshlar o‘rtasidagi bolalarda esa hasad yanada murakkablashadi. Bu yoshda bolalar ko‘pincha muvaffaqiyatlar va muvaffaqiyatsizliklarni o‘zaro solishtirishadi, ularning o‘zini o‘zi baholash tizimi shakllanadi. Agar bolalar bir-birining muvaffaqiyatlarini ko‘rsa, ular o‘zining kamchiliklarini sezishlari mumkin, bu esa hasad hissini keltirib chiqaradi.

Bundan keyin 10-12 yoshdagi bolalarda hasad hissi yanada kuchayishi mumkin. Bu yoshda bolalar o‘zaro raqobatlashishadi, muvaffaqiyatlar va maqtovlarga intilishadi. Ularning psixologik rivojlanishida o‘z-o‘zini tasdiqlash, o‘ziga nisbatan ishonch hosil qilish zarurati ortadi, va bu yerda boshqalarga bo‘lgan hasad sezilarli darajada namoyon bo‘lishi mumkin.

Diniy qarashlarda hasad hissi

Islom dinida hasadga qarshi kuchli ehtiyot choralar mavjud. Qur'oni Karimda va hadislarida hasadni yomon xulq sifatida ta'riflaydi. Masalan, Qur'onda:

"Insonlarga nisbatan hasad qilish yomondir. Ular o‘zgalar tomonidan o‘zlariga berilgan ne‘matlar haqida yomon niyatda bo‘lishadi" (Baqara surasi, 2:109).

Islomda hasad qilish harakatlari xatolik hisoblanadi va bu insonga ruhiy va axloqiy zarba etkazadi. Alloh taolo har bir kimsaga o‘z nasibasini berganini va hasad qilishning foydasizligini aytadi. Bu erda, ayniqsa, Allohning ilmi va irodasiga ishonish zarurati ko‘rsatiladi. Islomda odamni xushxulq bo‘lishga, boshqalarning muvaffaqiyatlarini qutlashga undashadi.

Hadislarda ham hasadga qarshi juda ko‘p ogohlantirishlar mavjud. Rasululloh (s.a.v.) shunday deganlar:

"Sizlardan hech kim boshqa birovni o‘zining ne‘mati sababli hasad qilmasin" (Buxori, Muslim).

Bu hadislar orqali islomda hasadning aslida insonni kamchilikka olib kelishi va uning ruhi va ijtimoiy hayotiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi tushuntiriladi. Hasad, uning o‘rniga sabr, rahm-shafqat va o‘zaro yordamga asoslangan ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirish zarurati ta‘kidlanadi.

Falsafiy qarashlarda hasad

Falsafiy qarashlar ham hasad hissini tushunishda muhim rol o‘ynaydi. Ayniqsa, insoniyatning tarixiy falsafiy tizimlarida hasad ko‘plab yondashuvlarga sabab bo‘lgan. Misol uchun, Aristotel, hasadni insonning axloqiy zaifligi deb ta‘riflaydi. U shunday deydi:

"Hasad — bu o‘ziga nisbatan yomon hislarni va boshqalarga bo‘lgan yomon kayfiyatni keltirib chiqaradigan tuyg‘udur. Bu insonning o‘z baxtini boshqalarning baxtiga qaramay shakllantirishga qodir emasligini ko‘rsatadi."

Aristotelning fikriga ko‘ra, hasad odamning ichki zaifligini va o‘z-o‘zini anglashdagi nosozlikni ko‘rsatadi. Inson, baxt va muvaffaqiyatni boshqa biror kishining shaxsiy yutug‘i sifatida qabul qilish o‘rniga, o‘z baxtini o‘z ijtimoiy va axloqiy amallariga bog‘lab rivojlantirishi kerak.

Immanuel Kant ham hasadni axloqiy nuqtai nazardan tahlil qilgan. Kantning axloqiy falsafasiga ko‘ra, inson o‘zining axloqiy borligini, boshqalarga bo‘lgan munosabatini izohlaydi. Hasad, uning fikriga ko‘ra, insonning o‘ziga bo‘lgan ishonchsizlik va boshqalarga nisbatan salbiy munosabatidir. Kant, hasadni insonning "sublimatsiya" qilish orqali yengishi kerak bo‘lgan salbiy tuyg‘u deb hisoblaydi.

Tadqiqot metodologiyasi

Yosh guruhlariga qarab hasadning shakllanishi

3-5 yosh: Bu yoshda bolalar o'zining ijtimoiy muhitiga juda sezgir bo'ladilar. Boshqa bolalarning o'yinchoqlari yoki e'tiboriga nisbatan hasad hissi namoyon bo'lishi mumkin. Bu yoshda hasadning asosiy sababi o'zining xohish-istaklarini qondirishga bo'lgan ehtiyojdir.

6-9 yosh: Bolalar o'z muvaffaqiyatlari va muvaffaqiyatsizliklarini o'zaro solishtirishadi. Bu davrda farzandlarning o'zini o'zi baholash tizimi shakllanadi. Agar ular o'zidan ko'ra muvaffaqiyatli bo'lgan bolani ko'rsalar, hasad hissi kuchayishi mumkin.

10-12 yosh: Bu yoshda bolalar o'zaro raqobatlashishga kirishadilar. Yutuqlarni boshqalar bilan taqqoslash, ko'proq e'tibor va maqto'v olishga intilish hasadni keltirib chiqaradi. Bu davrda bolalarga ijtimoiy va ruhiy jihatdan yetuk bo'lishga yordam berish zarur.

O'smirlar (13-18 yosh): O'smirlar o'z kimligini shakllantirayotgan paytda boshqalar bilan taqqoslash jarayoni yanada kuchayadi. Boshqalar bilan muvaffaqiyatlarni taqqoslash, o'zini boshqalarga nisbatan past baholash hasadni kuchaytiradi. Bu yoshda hasadning oldini olish uchun o'ziga bo'lgan ishonchni mustahkamlash zarurdir.

Tahlil va natijalar

Hasad hissi, turli yoshdagi farzandlarda psixologik, diniy vafalsafiy omillar ta'sirida namoyon bo'lishi mumkin. Farzandlar tarbiyasida, hasadni bartaraf etish uchun ota-onalar, pedagoglar va jamiyat sifatida ularga to'g'ri yo'l-yo'riq ko'rsatish zarur. Bunda diniy qarashlar va falsafiy tushunchalar muhim rol o'ynaydi, chunki hasadning ildizi odatda o'z-o'zini past baholash va boshqalar bilan solishtirishdan kelib chiqadi.

Islom dinida, hasadning salbiy ta'siri va undan saqlanish zarurligi ta'kidlangan. Hasadning oldini olish uchun, Allohning ne'matlariga nisbatan shukronalik va sabr toqatni rivojlantirish muhimdir. Islomda bu hissiyatni engish uchun, insonlarni

o‘zlarining baxtiga rahmat va shukr qilishga undashadi, bu esa o‘z navbatida ijtimoiy munosabatlarni ijobiy tomonlarga shakllantiradi. Bunday yondashuv farzandlarning ruhiy holatini yaxshilashga va ularga salbiy his-tuyg‘ulardan xalos bo‘lishga yordam beradi.

Falsafiy qarashlarda esa, Aristotel va Kant kabi olimlar hasadni insonning axloqiy zaifligi sifatida ko‘rib, uning rivojlanishiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishini ta‘kidlaganlar. Aristotel, hasadni insonning o‘ziga nisbatan ishonchsizlik va o‘z qadrini past baholashiga olib keladigan salbiy his sifatida tasvirlaydi. U shunday deb yozadi: "Inson o‘z baxtini boshqalar bilan taqqoslashdan ko‘ra, o‘z ichki maqsadlariga erishishga intilishi kerak." Bu yondashuv orqali farzandlar ichki dunyosidagi salbiy his-tuyg‘ularni boshqarishni o‘rganishadi.

Farzandlar orasida hasad hissining shakllanishi, shuningdek, ularning ijtimoiy va ruhiy rivojlanishi bilan chambarchas bog‘liq. Ota-onalar va jamiyat hasad hissini bartaraf etish uchun bir nechta muhim qadamlarga e‘tibor qaratishlari kerak. Quyidagi tavsiyalar bu jarayonda yordam beradi:

Sabr va rahm-shafqatni rivojlantirish: Farzandlarga sabr qilish va boshqalarni qutlashni o‘rgatish, ularni boshqa odamlarning yutuqlariga ijobiy qarashga o‘rgatadi. Islomda sabr va rahm-shafqatni tarbiyalash, hasadni engishning asosiy yo‘lidir.

O‘ziga bo‘lgan ishonchni oshirish: Bolalarga o‘ziga bo‘lgan ishonchni oshirish, ularning muvaffaqiyatlarini va qobiliyatlarini qadrlashni o‘rgatish zarur. Bu, ularni o‘zlarini boshqalar bilan solishtirishdan saqlaydi.

Ijtimoiy muloqot va hamkorlik: Bolalarga o‘zaro hamkorlik va bir-birini qo‘llab-quvvatlashni o‘rgatish, raqobatni salbiy tarzda shakllanmasdan, ijtimoiy aloqalarni mustahkamlashga yordam beradi.

Allohning irodasiga ishonch: Din nuqtai nazaridan, hasadni engish uchun Allohning irodasiga ishonish zarur. Farzandlar, barcha ne‘matlar va muvaffaqiyatlar Allohning marhamati va rizqiga bog‘liqligini tushunishi lozim.

Soliqni ko‘paytirish va yordamni o‘rgatish: Hasad hissi ko‘pincha o‘zini qoniqtirishga bo‘lgan ehtiyojdan kelib chiqadi. Shuning uchun, bolalarga yordam berish, boshqalarga foyda keltirish va altruizmni targ‘ib qilish muhimdir.

Muvaffaqiyatni boshqalar bilan bo‘lishish: Farzandlarga o‘z muvaffaqiyatlarini boshqalar bilan bo‘lishish va ularni qutlashni o‘rgatish, ularning ruhiyatini mustahkamlashga yordam beradi. Bu holat ularni o‘ziga nisbatan salbiy tuyg‘ulardan himoya qiladi.

Xulosa va takliflar

Hasad, bolalarning psixologik va axloqiy rivojlanishida, turli yosh guruhlarida namoyon bo‘lishi mumkin bo‘lgan salbiy hissiyotdir. Farzandlar orasida hasadning shakllanishi, ularning o‘zini o‘zi baholash tizimiga, jamiyatdagi o‘rni va muvaffaqiyatlariga bog‘liq. Ota-onalar va tarbiyachilar bu jarayonni boshqarishda diniy va falsafiy tushunchalar orqali farzandlarga yordam bera olishadi. Islomda hasadga qarshi kurashish va uning oldini olish uchun sabr, rahm-shafqat va o‘zaro yordamni rivojlantirish zarurati mavjud. Falsafiy yondashuvlar ham hasadni insonning axloqiy zaifligi deb bilib, uning oldini olish uchun o‘z ichki maqsadlariga erishishga intilish zarurligini ta’kidlaydi. Bu jarayonda, farzandlarning salbiy his-tuyg‘ulardan xalos bo‘lishi uchun ijtimoiy, diniy va falsafiy yondashuvlarning integratsiyalashgan tarzda ishlashi muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Qur'oni Karim. (Tafsir kitoblaridan iqtiboslar). – Toshkent: "O‘zbekistan" nashriyoti, 2016.
2. Buxori, Imom. (1997). "Al-Jome‘ as-Sahih". Buxoro: Buxoro nashriyoti.
3. Muslim, Imom. (2001). "Sahih Muslim". Toshkent: "Ilm-Ziyo" nashriyoti.
4. Suyutiy, Jaloliddin. (2010). "Al-Durr al-Manthur". Toshkent: "Yangi avlod" nashriyoti.
5. Aristotel. (2005). "Nikomax Etikasi". Tahrir: G. Azizov. – Toshkent: "Fan" nashriyoti.
6. Kant, Immanuel. (2012). "Ahlokiy falsafa". Moskva: "Respublika" nashriyoti.

- 7.Sartre, Jean-Paul. (2004). "Existentsializm va inson erkinligi". Toshkent: "Ilm-Ziyo" nashriyoti.
- 8.Xolmatov, Sh. (2018). "Psixologiya: O‘qituvchilar va talabalar uchun qo‘llanma". Toshkent: "O‘zbekiston" nashriyoti.
- 9.Kovalev, A. (2017). "Diniy pedagogika". Moskva: "Pedagogika" nashriyoti.
- 10.Barkhamov, Z. (2020). "Bolalar psixologiyasi". Toshkent: "O‘zbekiston" nashriyoti.
- 11.Qodir, A. (2015). "Ijtimoiy munosabatlar va ularning rivojlanishi". Toshkent: "Fan va texnologiya" nashriyoti.
- 12.Dovudov, M. (2013). "Inson va uning ruhiy dunyosi: Falsafa va psixologiya". Toshkent: "Ma’rifat" nashriyoti.
- 13.Giddens, A. (2010). "Sotsiologiya". Moskva: "Yevroosiyo" nashriyoti.
- 14.Berk, L. E. (2013). "Child Development". Boston: Pearson Education.
- 15.Harris, J. R. (1995). "Where is the child's environment? A group socialization theory of development". Psychological Review, 102(3), 458–489.

Research Science and Innovation House